

JÓZEF MATUSZEWSKI (Łódź)

Obecność i nieobecność w terminologii dekretów¹

1. Dla wielu czynności prawnych istotną sprawę stanowią obecność i nieobecność stron czy świadków. Tymczasem z terminami procesowymi, wskazującymi na te okoliczności, indeksy do obydwu tomów *Dekretów*, zarówno łacińskie jak i niemieckie, obeszły się po macoszemu. Prawda, znalazły się w nich terminy *presentia* i *absentia*, wszakże daleko im do wyczerpania wszystkich. Występuje ich tymczasem nie mało: *facies* (twarz), której przeciwstawiają się: *tergum*, *dorsum*, *Rücken* na oznaczenie pleców, *scapule* – na łopatki i *latus* – na bok.

2. Opierając się na niepełnych indeksach², stwierdzamy, że wyraz *presencia* pojawia się w nich parokrotnie 1. 644: *in presencia ambarum parcium*, 1. 686: *ad presenciam ipsorum*, 2. 1061: *in presencia iuris vestri*, „w obecności waszego sądu”. Na obecność wskazuje też zwrot w rodzaju 2. 1007: *presente parte*.

3. Częściej występuje *absencia*, 1. 462: *propter notarii absenciam*, 1. 858, 1157: *propter absenciam procuratoris*, 1. 644: *in absencia partis ad-verse*, 1. 686: *propter absenciam unius partis*, 2. 105: *propter absenciam advocati et iurati*³.

¹ *Decreta iuris supremi Magdeburgensis castri Cracoviensis. Die Rechtssprüche des Oberhofs des deutschen Rechts auf der Burg zu Krakau 1456-1481*, t. 1. herausg. u. eingeleitet von Ludwik Łysiak und Karin Nehlsen-v. Stryk, Frankfurt am Main 1995. T. 2. herausg. u. eingeleitet von Ludwik Łysiak unter Mitwirkung von Karin Nehlsen v. Stryk, Frankfurt am Main 1997.

² Por. J. Matuszewski, (w druku)

³ Por. też 1. 1349, 2. 178, 276, 415, 1007, oraz wyrażenia w rodzaju 1. 328: *absentatur*, 2. 298: *se absentem fuisse*; pośrednio o nieobecności informują zwroty, 1. 541: *venire non potuit*, 2. 181: *in terra non fuit*.

4. Na fakt obecności wskazuje wyraz *facies*. Pojawia się on często w znaczeniu dosłownym, *twarz, oblicze*: 1. 139: *facies inflata*, 1. 1623: *pro vulnere illacione, uno ad faciem; ...ad faciem vulneravit*, 2. 987: *quem prefatus Stanislaus filius frivole Goly lesit, vulnus faciei inferens et manui*, 2. 1091: *inculpavit ipsum ex parte vulneris lividi in sexum, et in alia ex parte vulneris cruentati faciei*.

5. Ten sam wyraz bywa też synonimem *lica, świadectwa (testimonium)*, 2. 255: *nulla facies⁴ evidens nec signum rei*, 2. 257: *extunc quia nichil penes eos, nec sub, nec supra, neque post eos furticini huius deprehensum est, nec aliqua facies nec testimonium probabile contra eos est*.

6. Używano go również często w znaczeniach przenośnych, przed sądem, 1. 712: *ad faciem iudicii*, jak i w sensie obecności stron, 1. 1206: *iam extat in faciam citatus*, czy w ich nieobecności, 1. 1196: *cittavit eum... ut hominem profugum, et ipse utique non stetit, non autem in faciam; ...sed adhuc citari debet in faciam*, 1. 1200: *et ipse utique non stetit, non autem in faciam*.

7. Owe *facies* zostają przeciwstawione *plecy, tergum⁵*, 1. 1496: *non in faciem, sed in tergo testificati sunt*. Termin pojawia się znowu w znaczeniu dosłownym: (świadkowie stali lub nie tuż za plecami powoda), 1. 990: *cum testimonio proborum hominum, post tergum stantium*, 2. 3: *quia dicta femina testes in tergo sui non habuit*, 2. 1085: *quia pars rea testes suscepit, dum ipsos post tergum habuit*. Sens tych wyrażań jest niedwuznaczny: strona przeprowadziła świadków do sądu, oni stoją za jej plecami, gotowi do składania zeznań, 1. 1174: *cum testimonio dominorum, post tergum stantium*. Stąd to zowią się oni po polsku: (świadkowie) *zapleczni*, 2. 433: *actor querulavit cum testibus alias zaplecznemy*.

8. Ale to samo słowo bywa użyte również w znaczeniu przenośnym: *in tergo suo*, „za jego plecami” czyli w nieobecności strony, zaocznie, 1. 350: *post tergum facta*, 2. 151: *extunc huiusmodi testimonium in tergo partis factum non habet robur firmitatis*, 2. 178: *extunc hoc testimonium in tergo parcium factum nichil eis nocere potest*, 2. 681: *sed istorum testimonium in tergo partis adverse factum est*, 2. 693: *et quod adversa pars duorum virorum in tergo partis agentis testimonium subditorum suorum produxit*, 2. 773: *propinquior est ad partem terciam hereditatis, ...sic in tergo⁶ sui venditam*.

⁴ W druku błędnie: *nulla faciens*.

⁵ Wyraz ten również nie miał szczęścia, nie pojawił się w indeksie do tomu 1., wystąpił dopiero w tomie 2., choć i tu nie zestawiono wszystkich odnośnych pozycji.

⁶ Por. też niżej cytaty z dekretów 1. 1128, 2. 1014.

9. Przypieczętowaną takie rozumienie owych wyrażen następujące przeciwstawienia: 1. 1051: *quod si littera testimonialis dominorum consulum Cracoviensium... de testibus exivit in tergo partis agentis et non in presencja ipsius, extunc tale testimonium testium litterale, quod in tergo factum est, ipsi actori... nil nocere potest*, 1. 1271: *mater ipsius partis respondentis... dedit equum actori loco sui subtracti, et non in presencja filii sui, sed in tergo*. Dodatkowo jeszcze potwierdzają ów sens zwroty, 2. 298: *pars vero respondens... in sua dicit responsione, se absentem fuisse et in alia provincia, facta tali inscripcione in tergo suo, nec ad hec unquam citatus fuit ..., extunc tale testimonium et inscripcio in tergo suo facta, ipso non citato, sibi nichil nocere potest*.

10. Nieraz trąci to wyrażenie dodatkowym sensem, nieuczciwością: 1. 350: *et nullus eum inculpavit, neque sibi dando aliquod crimen, extunc ipse Gregorius ab huiusmodi causa, post tergum facta, ...liber est et in fama remanet*, 1. 1128: *neque eciam talis resignacio, que facta est sub quadam paliacione et fraude per tutorem, Iohannem Kurek, ipsi Stanislao in tergo prefate actricis, potest habere vigorem*: 2. 1014: *extunc huiusmodi testimonium, in tergum partis actoree productum et contra iuris formam dispositum, nullius vigoris est et momenti*, 2. 298: *pars vero respondens... in sua dicit responsione, se absentem fuisse et in alia provincia, facta tali inscripcione in tergo suo, nec ad hec unquam citatus fuit..., extunc tale testimonium et inscripcio in tergo suo facta, ipso non citato, sibi nichil nocere potest*⁷.

11. Dodatkowo potwierdzają owo znaczenie zwroty, 2. 796: *in tergo suo et ipso absente*, 2. 114: *sed hoc fecit in tergum et absque scitu fratris sui indivisi*, 2. 982: *id factum fuisse in tergo sine scitu et consensu suo*.

12. Od rzeczownika *tergum* utworzono dwa przymiotniki, *tergosus* oraz *posttergale*, 2. 516: *ipse actor super partis adverse inculpacionem debet super hanc litteram tergosam se iustificare parti adverse*, 2. 848: *quod testimonium exivit in tergo dicti pellificis..., extunc tale testimonium posttergale... prefato pellifici nichil nocere potest, nec actori proficere*. Obydwa terminy użyte zostały w powołanych tekstach niewątpliwie w znaczeniu przenośnym: chodzi w nich o pismo czy świadectwo *zaoczne*⁸.

13. Niemieckim odpowiednikiem omówionego terminu łacińskiego jest substantivum *Rücken*⁹, 1. 95: *thar noch der man von Lelow czum zulche ge-*

⁷ Taki sam negatywny odcień znaczeniowy posiada, jak się wydaje, nieznany ani SiStp, ani Mączyńskiemu wyraz *pokątnę*, 2. 693: *et pars adversa litterale testimonium produxit duorum virorum, quod actor non suscepit et ei contradixit, ...dicens esse angulatum alias pokąthne*.

⁸ Por. wyżej ust. 7 o polskim terminie *zapieczny*.

⁹ Wydawczynie tekstów niemieckich wprowadziła go do indeksu w tomie 1. pod hasłem *hinter*, natomiast w t. 2. nie wykazała go w ogóle, choć i tam występuje parokrotnie.

czewgnis, das hinder rokke gescheen ist, seyn recht czu twn mit czwe finger of den heligen, 1. 648: hynder seynen rocke yn czu richtin wider privilegium der stat Konyeczpole, 1. 852: und ouch solch geczewgnis hinder Slopots rocke geschen ist..., 1. 1221: mit irbir lewtin, dy her hinder seynem rocke gereit gehath hoth, 2. 421:... und auch von herrn Gaffron das bley nicht gefryet hette, sunder das bley hinder her Gaffrons rukke gerurt hette, 2. 815: welche ortil beyde teil off nomen und Paulo Scherer dy czuweysung geteilt wart von rechte, sunder hinder Anne Ferberin rücke, als dy melioracio hynnenhelt.

14. Na plecy stosują dekrety drugi jeszcze termin, *dorsum*¹⁰, 1. 509, 1262, 1341, 2. 504: *retro dorsum*, 2. 718: *in dorso sui*; 2. 343: (świadkowie stali w gotowości) *in dorso partis adverse*.

15. Na określenie wyroków wydawanych zaocznie służył utworzony od wskazanego wyżej rzeczownika przymiotnik, 2. 625: *dorsiva (iudicia)*.

16. Oczywiście, za *plecami* to równocześnie i za *łopatkami*, *scapule*¹¹, 1. 1092: *extunc ex quo ipse actor huiusmodi testes in tergo, post scapulas non habuit*, 1. 1095: *hominibus stantibus post scapulas*,...*ex quo ipsa pars adversa huiusmodi suos testes post scapulas habuit*; 1. 1103: *et super litteras duos statuit testes post scapulas ad perhibendum huius rei testimonium*, 1. 1124: *cum testibus post scapulas stantibus*; 1. 1265, 1269: *homines paratos post scapulas stantes*.

17. Trzecim rzeczownikiem łacińskim o tym samym znaczeniu był *latus*¹², 1. 380: *quod ex quo actor... paratus fuit docere probis hominibus, ad latus secum stantibus*, „stojących przy jego boku”.

18. Z powyższego zestawienia jedno nie ulega wątpliwości: dla pisarzy dekretów istotną rzeczą było to, że czynność, przez nich opisywana, miała miejsce w obecności stron lub w ich nieobecności, za ich plecami, bez wiedzy i woli tychże stron, 2. 796: *in tergo suo et ipso absente*, 2. 42: *in absentia parcium et abs eorum velle*, 2. 114: *sed hoc fecit in tergum et absque scitu fratris sui indivisi*, 1. 1060: *hinder irem rocke unde wissin*.

¹⁰ I ten termin nie znalazł się w indeksie do t. 1., natomiast pojawił się w t. 2. choć też nie objął wszystkiego.

¹¹ Owego terminu brak w indeksach do obu tomów.

¹² Również brak go w indeksach do obu tomów.